

Доповідь на тему: "Свобода слова в контексті сучасної філософії"

Мазан Ян, ІВ-71

Проблема свободи думки і слова є актуальною і в наш час. Після падіння тоталітарних режимів, коли свободу самовираження і дії знайшли багато суспільств, виникло ще одне принципове утруднення налагодження соціального порядку - проблема використання свободи. Ця остання проблема має не тільки індивідуальний, але і колективний вимір, тому вона потребує системного вирішення.

Важливим аспектом свободи слова є те, що вона потребує не просто можливості висловити свої особисті погляди; це також вимагає можливості зберігати ці особисті погляди. Ця диференціація проявляється, наприклад, в Європейській конвенції з прав людини (ЄКПЛ). Свобода слова втілена в двох статтях цієї Конвенції. По перше, стаття 9 ЄКПЛ стверджує, що кожен має право на "свободу думки, совісті та релігії", і що це "включає свободу змінювати свою релігію чи переконання та свободу, як окремо, так і спільно з іншими, у державних чи приватних, щоб проявити свою релігію чи переконання, поклоніння, викладання, практики та дотримання". По-друге, в статті 10 ЄКПЛ зазначено, що "кожен має право на свободу вираження поглядів", і "це право включає свободу висловлювати думки та отримувати та передавати інформацію та ідеї без втручання державної влади та незалежно від кордонів". Таким чином, свобода слова є подвійною свободою: свобода думки і свобода вираження думок.

Насправді, абсолютна свобода слова і її вираження є проблематичними. Це особливо зрозуміло у випадку потребування свободи совісті (релігійної віри), яке історично передувало вимозі свободи слова. Свобода віри була проголошена саме як право людини, але не без обмежень: свободу сповідувати релігію, яка приймає насильство, в загальному, ніколи не брали за невід'ємне людське право. Інакше кажучи, свобода віросповідання є правом остільки, оскільки вона не заважає такій же свободі іншої людини. Так само і свобода слова (і його вираження) стає проблематичною, якщо вона проголошується без обмежень; вона може розглядатися як насильство, що шкодить людині та принижує інших. Існує більш фундаментальне людське право, ніж право на свободу слова, - це право на свободу думки. Таке право можна вважати абсолютним, якщо під думкою ми будемо розуміти внутрішнє переконання або віру, які не мають на увазі насильства над іншими.

Ліберали мають схильність доводити свободу загалом та свободу слова частково з різних причин. Згідно Міллу, свобода слова сприяє автентичності, генійності, креативності, індивідуальності та процвітанню людства. Згідно ньому, якщо ми заборонимо свободу слова, суспільна думка, яку заборонили, може бути правильною чи містити частину правди, а думки, які не підпали під заборону, стануть упередженнями та мертвими догмами. Це емпіричні твердження, які потребуватимуть доведення. Чи можливо те, що ми полегшимо шлях до досягнення істини через дозвіл мови ненависті чи жорстоких форм порнографії? Важливим для роздумів є відношення між свободою слова та істиною. Чи залежить досягнення істини від збільшення свободи слова в суспільстві? Наскільки це взагалі можна виміряти?

Суперечливим є питання обмеження свободи слова задля досягнення інших ліберальних цінностей, особливо для досягнення демократичної рівності. Твердження є не про те, що свобода слова завжди повинна поступатись, коли вона стикається з досягненням рівності, але про те, що вона не повинна завжди стояти на першому місці. Щоби розширити обмеження свободи слова необхідна умова для наявності патерналізму в суспільстві, згідно якому держава може вирішувати, що є прийнятним для безпеки та морального стану своїх

громадян, навіть якщо це означає обмеження дій, які не спричиняють явної шкоди і не підривають демократичну рівність громадян.

В багатьох суспільствах наявна практика (навіть у ліберально-демократичних) установлювати деякі патерналістичні заборони на поведінку громадян та обмеження на висловлювання за умови їх уразливості для інших.

На XXII Всесвітньому філософському конгресі Президент оргкомітету проф. Пітер Кемп заявив, що в сучасному світі існує абсолютна свобода думки, але не абсолютна свобода вираження думки. Йшлося про те, що свобода можлива лише в мисленні. Розум як борг підлягає власним законодавством. Він автономний, тобто є законом для самого себе. Начебто, це заява сама по собі заперечень не викликає, однак психологи могли б помітити у відповідь, що і думка також може бути не вільна в тих випадках, коли людина, що піддається небезпеці, вважає за краще не повертатися до неї - «не думати», то тобто мова йде про психологічну свободу як проблеми самозахисту.

Чи допускає демократія цензуру? Скажімо так, не виключає. Адже цензори бувають різні. Їх характер залежить, перш за все, від того, хто займається цензурою: суд або поліція. З часткою наближення, ми можемо говорити про це як про рецензування робіт. Хороша рецензія ніколи не зашкодить автору; головне, щоб рецензент був досвідченим і висококваліфікований. Польські вчені Збігнев Мусял і Богуслав Вольневич справедливо відзначають, що демократія виключає превентивну цензуру, тобто таку, при якій будь-які публікації і видовища контролюються попередньо поліцейськими органами, і на підставі своїх законів державні інститути мають право забороняти випуски літературної продукції, ті чи інші спектаклі і т.п. Зате в цілому не виключається репресивна цензура, при якій авторам можна публікувати і виставляти те, що вони хочуть, але якщо тим самим порушується закон, з факту публікації випливають заздалегідь обумовлені правові наслідки. І не слід плутати назви цих цензур, бо перша форма цензури набагато гірше другої, оскільки існує без встановлених згори правил; в той же час, друга строго підпорядкована таким правилам. Слід так само відрізнити політичну цензуру від звичайної. Перша покликана охороняти державну владу від критики, а друга - мораль. Для першої немає місця в демократичному суспільстві, другу таке суспільство потребує, і іноді вона виявляється необхідною. Це не означає, що при демократії неможливо ігнорувати владу або ставитися до неї зневажливо. Навпаки, допускається будь-яка критика, але ця критика повинна бути справедливою і конструктивною в іншому випадку вона підпадає під звичайну цензуру.

Ці роздуми можуть здатися заплутаними, але демократія за самою своєю природою є важкою і заплутаною формою суспільного устрою - набагато простіше було б диктатура або анархія. Звичайно, цензура буває болісною, оскільки обмежує свободу особистості. Ліберали люблять говорити, що не буває занадто багато свободи, і ставлять під сумнів будь-яку свободу. Одні тільки слова «цензура» і «репресія» звучать нестерпно, а «репресивна цензура» - подвійно. Але вони не праві: свободи може бути занадто багато - тоді, коли керівними принципами розуму не є помірність, стриманість і пристойність. Межа між демократією і анархією дуже тонка і невиразна, і її можна легко випустити з уваги або перейти. Цензура виявляється потрібною саме при наближенні до цієї тонкої межі.